

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1253916/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אליעזר איגרא, הרב שלמה שפירא, הרב צבי בן יעקב

המערערת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד נורית אליהו)

נגד

המשיבים: [א'], [ב'], [ג'] ו[ד'] (ע"י ב"כ עו"ד נחום לוי)

הנדון: ערובה להוצאות משפט כתנאי לדיון בבקשה לסתירת הדין; טיעונים עובדתיים בבקשה כזו העומדים בסתירה לפרוטוקול; מעמדו הראייתי של הפרוטוקול

פסק דין

רקע עובדתי ומשפטי וטענות הצדדים

לפנינו ערעור על החלטת בית הדין הרבני האזורי תל אביב מיום כ"א במרחשוון תש"ף (19.11.19) שבה התנה בית הדין את שמיעת בקשת המערערת (המבקשת בבית דין קמא) לבטל את צו הירושה שנתן בית הדין הרבני האזורי תל אביב בעיזבון הוריה המנוחים (צו שניתן בחודש סיוון תשס"ג – יוני 2003), בהפקדת ערובה בסך 25,000 ש"ח להבטחת הוצאות המשיבים, ככל שייפסקו הוצאות לטובת המשיבים. לאחר שהמבקשת – המערערת לא הפקידה כאמור, החליט בית דין קמא (בתאריך י"ז בכסלו תש"ף – 15.12.19) לסגור את התיקים.

הגם שלפנינו שאלה עקרונית על סמכותו של בית דין קמא להתנות קיום דיון בבקשה לסתירת דין בהפקדת ערובה ואם טעה בית דין קמא בהחלטתו זו, הצדדים נכנסו במסגרת הערעור אף ובעיקר לגופן של הטענות לגופה של הבקשה – מושא הבקשה לסתירת הדין, ולמעלה מן הצורך נתייחס אף אליהן.

בתאריך כ"ט בסיוון תשס"ג (29.6.2003) התקיים בבית דין קמא דיון בבקשת צו ירושה בעיזבון הורי הצדדים, המערערת והמשיבים. בהתאם לפרוטוקול הדיון נכחו בדיון כל ילדי המנוחים, שמונה בנים ובנות. ארבעה מתוך ילדי המנוחים הסתלקו לטובת ארבעה אחרים – כך מופיע בפרוטוקול הדיון שבסיומו הוצא צו ירושה לטובת ארבעה מתוך השמונה, כשחלק כל אחד הוא רבע מהעיזבון. (בהמשך, בתאריך י"ג בסיוון תשע"ח – 27.5.18, שבה אחת היורשות והסתלקה לטובת שלושת הנותרים.)

לטענת המערערת אף שהיא נכחה ב"שטח בית הדין", ליד אולם הדיונים, לא נכנסה לאולם הדיונים ולא חתמה על הסתלקות כאמור בפרוטוקול הדיון של בית הדין. מנגד טוענות האחיות ([ג'], [ד'] ו[ה']) וכן חתן המנוחים ([ו']), בעלה של [א']) שהמערערת נכנסה לאולם הדיונים ואף הסתלקה מהעיזבון. (יצוין שאף [ה'] הסתלקה מהעיזבון ואינה 'נוגעת' בטענתה.)

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד טענה באת כוח המערערת כי הסתלקות מהעיוזבון חייבת להיות בתצהיר, וכי המערערת ודאי לא חתמה על תצהיר. על כך השיב בית הדין במהלך הדיון שהסתלקות בפני בית דין אינה מצריכה תצהיר. חתימה על תצהיר נדרשת כאשר ההסתלקות היא שלא בפני ערכאה שיפוטית.

א. חיוב ערובה כתנאי לסתירת הדין

בהלכה אין מושג של סופיות דיון, ואין בית הדין יכול למנוע דיון מחדש אם מצא מי מהצדדים ראייה לסתור את הדין אף לאחר שנגמר הדין. אך מכל מקום באיזון בין הזכות ההלכתית של מי מהצדדים לסתור הדין ולדון מחדש לבין החובה של בית דין למנוע הוצאות מיותרות והטרחה אין סוף, הרי שחיוב בית הדין במתן ערובה להבטחת הוצאות אם יתברר שמדובר בתביעה קנטרנית או ריקנית, הוא הדרך הנכונה והראויה, שאם לא כן יטריח החייב בדין השכם והערב את הצד הזוכה, ואף אטרופי וזילותא דבי דינא יש כאן.

תנן (משנה בסנהדרין לא, א):

כל זמן שמביא ראייה סותרת את הדין (הבא לבית דין ולא היה שטר זכותו בידו, ויצא מבית דין חייב, ולאחר זמן מצא שטר זכותו והביאו. בית דינו סותרין לו דינו שפסקו, ומחייבין את שכנגדו – רש"י).

אמר לו "כל ראיות שיש לך הבא מיכן עד שלשים יום" – מצא בתוך שלשים יום סותר, לאחר שלשים יום אינו סותר. אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים ומצא לאחר שלשים?

אמר לו "הבא עדים", ואמר "אין לי עדים"; אמר "הבא ראייה", ואמר "אין לי ראייה", ולאחר זמן הביא ראייה ומצא עדים – הרי זה אינו כלום (שהרי אמר "אין לי", וחיישינן שמא זייף או שכר עדים – רש"י). אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים ומצא עדים, לא היה יודע שיש לו ראייה ומצא ראייה?

ובגמרא שם:

אמר רבה בר רב הונא: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ואמר רבה בר רב הונא: אין הלכה כדברי חכמים. פשיטא, כיון דאמר הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, ממילא ידענא דאין הלכה כחכמים! מהו דתימא הני מילי לכתחילה אבל דיעבר שפיר דמי, קא משמע לן דאי עביד מהדרין ליה.

"אמר לו 'הבא עדים'" כו' "אמר רבן שמעון בן גמליאל" כו' – אמר רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן: הלכה כדברי חכמים, ואמר רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן: אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. פשיטא, כיון דאמר הלכה כדברי חכמים, ממילא ידענא דאין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל! הא קא משמע לן דבההיא אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, הא בכולהו הלכה כרבן שמעון בן גמליאל – לאפוקי מהא דאמר רבה בר רב חנה אמר רבי יוחנן: כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו, חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה.

וכך פסקו הראשונים בדין שברישא כרבן שמעון בן גמליאל, וכפי שנפסק בגמרא, שאף אם אמרו לו להביא תוך שלושים יום – אם מצא אחר כך ראייה, סותר את הדין. וכן פסק הרמב"ם (הלכות סנהדרין ז, 1):

מי שנתחייב בבית דין והביא עדים או ראייה לזכותו – סותר את הדין וחוזר הדין. אף על פי שכבר נגמר הדין, כל זמן שהוא מביא ראייה סותרת. אמרו לו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הדיינים "כל ראיות שיש לך הבא מכאן ועד שלשים יום" – אף על פי שהביא ראיה לאחר שלשים יום, סותר את הדין – מה יעשה אם לא מצא בתוך שלשים ומצא לאחר שלשים?

מזה יש לנו ללמוד שאין בהלכה מושג של סופיות דיון, וגם לאחר מתן פסק הדין, אם טוען שיש לו ראיות לסתור, ולא אמר קודם פסק הדין שאין לו ראיות, יכול לסתור הדין. ואף שבית הדין חייבים לפסוק הדין לאחר הזמן שקבעו להבאת הראיות, מכל מקום קיימא לן כרבן שמעון בן גמליאל שיכול אחר כך לסתור את הדין. וכן נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט טז, א):

אמר אחד מבעלי הדין יש לי עדים להביא, נותנין לו זמן שלשים יום, ולאחר שלשים יום פוסקין הדין. (רמ"א: וצריך לשלם). ואם מביאן אחר כך – יסתור הדין.

לדברים אלה יש נפקות גם אם מבקש מי מהצדדים שבית הדין ימתין ולא ייתן פסק דין, מאחר שהוא עדיין מחפש ראיות לתביעתו או להגנתו. לא ניכנס למובאות בעניין זה מלבד התייחסות לדברי הראשונים הנוגעים לנדון דידן, שכשנראה לבית דין שיש בכוונת הנתבע להאריך זמן ולמנוע את ביצוע פסק הדין, יכול בית דין לקבוע זמן ולבקש מהנתבע ערבות על נזקים שיגרמו לתובע מאיקיום פסק הדין. כך נמצאנו למדים מדברי מהרי"ק בתשובתו (סימן יד), וזו לשונו:

ועל אשר לא רצה ליתן לו זמן מבלתי ערבות – מה אוכל להשיב בזה, הלא אין לתפוס על הדיין אם לא בראה ברורה, כי ידעת שביד הדיין לפעמים לעשות דבר יראה כנגד היושר אם יראה לו שהבעל דין דוחה או מרמה. דבר זה תלוי בראות עיני הדיין רק שיעשה לשם שמים.

הרי שלדעת מהרי"ק יכול הדיין לדרוש ערבות להארכת זמן, אם נראה לו שהחייב דוחה או נוקט בדרכי מרמה. ואף שאין לדיין הוכחה בזה, נראה דכיוון דכל עניין הזמן תלוי בשיקול דעת בית הדין, הרי שיכול בית הדין לפי שיקול דעתו לא לאפשר את הארכת זמן הביצוע ויכול להתנות בהפקדת ערבות. ועיין בתשובת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס לבוב סימן רסז), דלעניין זמן בית דין של שלושים יום, אין בית הדין יכול לדרוש מהנתבע להפקיד משכון. ונראה דזמן שלושים יום הוא זכות מינימלית של הנתבע, וכמו שיש לו זכות להתדיין כמו כן יש לו זכות לדרוש להמתין שלושים יום לתשלום או להביא ראיה.

מזה נמצאנו למדים גם במידת קל וחומר: אם על המתנה לפסק דין יכול הדיין לדרוש ערבות בהתאם לשיקול דעתו, הרי שעל סתירת דין של פסק דין חלוט, ודאי שיכול בית הדין לדרוש ערובה. והכול תלוי בראות עיני הדיין: אם נראה לבית הדין שהדיון בסתירת הדין יגרום לצד שכנגד הוצאות, טרחה והטרדה, הרי שהדבר תלוי בשיקול דעתו אם לדרוש ערובה מתאימה.

דבר זה מוצא את ביטויו בתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים, התשנ"ג, בתקנה קל"ד המאפשרת לבית הדין הרבני הגדול להתנות את הגשת הערעור בהפקדת ערובה. העובדה כי הדבר לא נכתב בפרק י"ד העוסק בסתירת הדין ודיון מחדש אינה מגרעת את סמכות בית הדין האזורי להתניית דיון בבקשה לסתירת דין בהפקדת ערובה. בערכאת הערעור – הואיל ופסק הדין אינו חלוט עדיין, נצרכת תקנה מיוחדת לאפשר לבית הדין הגדול הפקדת ערובה. אולם כאשר יש פסק דין חלוט, שבהתאם למקובל בערכאות האזרחיות אי אפשר לדון בו מחדש בהיותו חלוט, מתן האפשרות לדון מחדש בהתאם להלכה, ודאי שנותן לבית הדין האזורי את הסמכות לדרוש הפקדת ערובה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומכל מקום כאשר מביא הנתבע ראייה לסתור הדין, קיימא לן כרבן שמעון בן גמליאל דיכול לסתור את הדין. ועיין תשובת הריטב"א (סימן כג) בראובן ולאה שהיה להם דין תורה, וקבעו זמן לראובן להביא ראיותיו בתוך חמישה-עשר יום קודם שיישמעו טענותיו, וכשלא הביא ראיותיו בתוך הזמן שקבעו, פסקו הדין שראיותיו בטלות ושאר זכותו, והשיב הריטב"א:

שכל מי שדן כן, נדון כטועה בדבר משנה, כי דבר מבואר הוא פרק זה בורר, שאפילו בזמן שקבעו בית דין אחר שמיעת הטענות כדת וכהלכה, מקבלין ראיותיו. ואפילו לאחר זמן, כל זמן שלא אמר בבית דין שאין לו עדים ואין לו ראייה. וכל שכן אלו שקבעו זמן שלא כדין, שהרי קבעוהו קודם הטענות ושקבעו אותו פחות משלשים יום.

הריטב"א מייירי כשמתחילה לא יכולים לתבוע הבאת ראיות לזמן מסוים, ואף לאחר פסק הדין יכול לסתור הדין. ונראה דאף אם מביא ראייה לאחר פסק הדין לסתור את הדין, בית הדין צריך לבחון אם הראייה אכן סותרת, ואם בית הדין מסופק או שנראה לו שכוונת הבקשה היא לדחות ביצוע הדין, יכול הוא לדרוש ערכות, וכנ"ל. ועיין עוד בתשובת הרשב"א (חלק ב סימן קצב וסימן קצח, וחלק ה סימן רז), שהביא מהאמור בגמרא (נדרים כז, א-ב) "ההוא גברא דאתפיס זכוותא בבי דינא ואמר 'אי לא אתינא עד תלתין יומין ליבטלון הני זכוותאי'" – "אסמכתא קניא והוא דלא אניס, והוא דקנו מיניה בבית דין חשוב", דבלאו הכי יכול להביא ראיותיו לסתור.

וכאמור, עניין סתירת הדין ודיון מחדש מוצא את מקומו גם בתקנות הדיון של בתי הדין (תקנות קטב-קל) שבהן קיימת אפשרות לסתירת הדין בכל עת שיביא בעל דין ראיות חדשות, ומקורו מההלכה הנ"ל, דקיימא לן כרבן שמעון בן גמליאל. וכך לשון התקנה:

בעל דין זכאי בכל זמן לבקש דיון מחדש מבית הדין שדן בעיינו על סמך טענות עובדתיות או ראיות חדשות שלא היו ידועות לו בדיון הקודם.

המבקש יגיש בקשה בכתב ויפרט בה את הטענות או הראיות החדשות ואת הסיבה למה לא הביא אותן בדיון הקודם.

בית הדין ידון בבקשה מבלי לשמוע שום צד ויחליט אם יש לדחות את הבקשה או שיש להזמין את הצדדים לדיון בבקשה. החליט בית הדין שיש להזמין את הצדדים לדיון בבקשה – רשאי בית הדין לעכב את ביצוע פסק הדין עד לבירור.

וכאמור הדברים עולים בקנה אחד עם דברי הראשונים הנ"ל, שבית הדין יבחן את הראיות וישקול אם אכן יש בהן ממש, והדבר נתון לשיקול דעתו אם לדחות את הבקשה – אם נראה לו שכל מגמתה לשבש את ביצוע פסק הדין – או לראות אם יש ראיות שהן לכאורה נכונות לסתור הדין, ויש לבעל הדין זכות לסתור הדין אם אכן הביא ראיות חדשות. בית הדין יכול גם שלא לקבל את הראיות מהטעם שהיה עליו להביאם קודם לכן, אם הנימוק שנתן מעלה חשש שכל מגמת בעל הדין היא שיבוש ביצוע פסק הדין, או אפילו לנסות בשיטת "מצליח" ובכך לגרום לצד שכנגד הוצאות, טרדה וטרחה מרובה.

עם זאת, יכולים הקהל לתקן זמן לסופיות הדיון, שלאחר מכן לא יוכלו להביא ראייה. כך מוצאים אנו בתשובת הרשב"א (המיוחסות לרמב"ן סימן נט) בעניין צבור שתיקנו שכל מי שלא יביא זכויותיו תוך ימי ההכרזה יאבד זכותו, ובא אחד ואמר שלא היה בעיר או שלא מצא זכותו תוך ימי ההכרזה. והשיב דאף ששורת הדין שיכול לסתור הדין כל אימת שיביא ראייה, דקיימא לן כרבן שמעון בן גמליאל, מכל מקום:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במה שהסכימו הקהל – איני יודע במה היתה ההסכמה, שאם הסכימו בפירוש שכל מי שלא יבא תוך זמן, בין שמע בין לא שמע, בין יורש בין אחר, ותקנו זה לפי שראו שיש בזה תיקון המדינה להרחיק הערמות מבעלי ערמה – כל מה שתקנו והסכימו והנהיגו בהנהגת כולם: מה שעשו עשו ותקנו בין בדין בין שלא בדין – רשאים הן והפקרן הפקר. וכההיא דפרק השותפין (בבא בתרא ת, ב) "ורשאיני בני העיר לעשות קופה תמחוי", "ולהסיע על קיצתן".

ומבואר דרשאיני בני העיר להתקין תקנה על סופיות הדיון, ושמכאן ואילך לא יוכל להביא ראיות. ואם יכולים הקהל להתקין תקנה לסופיות הדיון, ודאי שיכולים בית דין לדרוש ערובה כספית (לחיוב הוצאות, אם ייפסק) לסתירת הדין.

לכן בנדון דידן שמדובר בסתירת דין, בפרט לאחר ששעשרה שנה, נכון עשה בית דין קמא שהתנה את שמיעת המערערת (המבקשת בבית דין קמא) במתן ערובה מתאימה.

לאור האמור, דיינו בזה כדי לדחות את הערעור ולקבוע כי החלטות בית דין קמא, ובהן סגירת התיק, שרירות וקיימות.

ב. הטענות לגופה של בקשה

כאמור דברים אלה נכתבים למעלה מן הצורך: הואיל והדיון שהתקיים בתאריך ג' בתמוז תש"ף (25.6.20) עסק רובו ככולו בטענות אלו, וכך גם בכתבי הטענות, ראינו לנכון להתייחס לבסיס טענות המערערת לגופה של הבקשה מבית דין קמא.

המערערת טענה: "לא נכחתי בדיון ולא חתמתי על הסתלקות. נכון, נכחתי בשטח בית הדין בזמן הדיון, אך לא נכנסתי לאולם הדיונים."

טענה זו, שהיא טענה מרכזית בערעורה, נסתרת משתיים:

האחת והעיקרית: פרוטוקול בית הדין מיום הדיון מציין את נוכחותה. ידוע לכל דיון כי עם כניסת יורשים לאולם הדיון הם מתבקשים להציג תעודת זהות בפני בית הדין. אם בפרוטוקול הדיון מיום כ"ט בסיוון תשס"ג (29.6.03) מופיע שהמערערת נכחה בדיון, הרי שחזקה שהמערערת נכחה בדיון, הציגה תעודה מזהה, הסתלקה וחתמה. אמירה של מערערת, שהיא 'נוגעת בדבר', הנובעת מן הסתם מתוך רצון לבטל את צו הירושה שניתן – אם עומד בסתירה לה פרוטוקול הדיון שעליו אמונים הדיינים, והדיין אף חתם בפרוטוקול על ההחלטה – הרי שיש לדחות את טענת המערערת ויש לקבוע כי נכחה בדיון, הסתלקה מהעיזבון וחתמה. יש לציין כי ברשימת הנוכחים בדיון שהועתקה מתעודת הזהות של המערערת כתבו את השם אורה שזה שמה של המבקשת רק בתעודת הזהות, ובפי כול היא נקראת נורית. אף זו הוכחה ברורה שהמבקשת הייתה לפני בית הדין.

לתוקפו ההלכתי של פרוטוקול הדיון עיין בנימוקי יוסף (בבא מציעא יא, ב מעמודי הרי"ף) בנוגע לדברי הגמרא (בבא מציעא כ, א) בביאור המושג המופיע במשנה 'שטרי ברורין', וזו לשונו:

"מאי שטרי ברורין? שטרי טענתא" – שהיו כותבין הטענות כדי שלא יוכלו לחזור בהם, דקודם שנכתב יכולין לחזור מפטור לפטור [...] אבל משנכתבו טענותיהן אינם רשאים לחזור, דכיון שלא חזרו בהן עד שנכתבו, ודאי בדוקא הם טוענים. והיינו דתנן פרק גט פשוט (בבא בתרא קסז, ב) "אין כותבין שטרי ברורין אלא מדעת שניהם", לפי שאתה חב להם בכתובה זו, דשוב אינם יכולים לחזור.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומכאן לתוקפו ההלכתי של פרוטוקול הדיון, לתוקף אמינותו, ולהיותו מוחזק כאמת לעניין הכתוב בו.

והשנייה: הטענה העובדתית כי הייתה ליד אולם בית הדין אך לא נכנסה לאולם, נשמעת טענה שאינה אמת (בלשון המעטה). המערערת אישה נכונה שגידלה אחד-עשר ילדים – ההייתה מעלה על דעתה שהזמינו אותו לבית הדין הרבני בתל אביב בעניין עיזבון הוריה, כדי שתעמוד 'מחוץ לדלת' ותשקיף על מדרגות בית הדין? כך הייתה מגיעה ממרחק לבית הדין, אך כדי לחזות איך נראה אולם המתנה של בית דין? כדי לאפשר לשבעת אחיה ואחיותיה (שמערכת היחסים איתם לא הייתה ואינה מהמשופרות ביותר) להיכנס לאולם, והיא 'מחוץ לדלת'? תיתן להם 'לסגור עניינים', והיא תשב בחדר המתנה? האם המערערת סבורה שיהיה מי שיאמין לדבריה?

ואם כדבריה, ידעה על הדיון בעניין עיזבון הוריה, כשהיא מחוץ לדלת ואחיה ואחיותיה באולם בית הדין, הכיזד במשך שש-עשרה שנה לא התענינה מה עלה בגורל הדיון ההוא שבו השאירו אותה 'מחוץ לדלת'? הדיון שאחיה ואחיותיה 'מסתירים ממנה'?

נאמר בצורה הברורה ביותר: דברי המערערת ניכרים שאינם אמת.

מכל הלין יכולים אנו לומר שגם בטענות לגופן יש לדחות את הערעור. וכאמור, הדברים למעלה מן הצורך.

הרב צבי בן יעקב

מסכים אני לדברי עמיתנו הגר"צ בן יעקב ומצטרף לדעתו שיש לדחות הערעור. והנני מוסיף על דבריו.

זכות הגישה לבית הדין היא זכות מוקנית מדברי תורה. וכדברי משה ליתרו (שמות יח, טז) "כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו" וכתיב בפרשת משפטים (שמות כב, ח) "עד האלהים יבא דבר שניהם". ומצוה להעמיד בית דין שיוכלו לבוא לדון לפניו – עיין רמב"ם ריש הלכות סנהדרין ובספר המצוות (עשין קעו) ולדעת הרמב"ם (הלכות מלכים ט, יד) והרמב"ן (בראשית לד, יג) זוהי מצוות 'דינים' אף בבני נח [ועיין ברמב"ן שם בהבדל בין שיטותיהם אם זו עיקר המצווה או פרט שנכלל בה ואין נהגים עליו].

משכך זכותו של אדם להגיש את תעצומותיו לפני בית הדין, לברר דינו, והוא הדין שזכותו של הנתבע לברר טענותיו ולהוכיח שאינו חייב. רשאי אדם להגיש תביעתו ורשאי הנתבע להתגונן. ומכיוון שעשה כדין – אף אם הפסיד בדינו, אין הוא חייב בתשלום הוצאות כדכתבו הראשונים. ולכן פסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן יד סעיף ה):

המתחייב בדין אינו חייב לשלם לשכנגדו יציאותיו אף על פי שהזקיקו לדון בעיר אחרת [...] אבל אם היה מסרב לבא לבית דין והוצרך התובע להוציא הוצאות לכופו לירד לדין חייב לפרוע לו כל הוצאותיו.

וברמ"א (שם):

מי שאומר לחבירו שילכו לדון במקום אחר ואמר לו "לך, ואני אבוא אחרריך", והלך, והשני לא הלך אחריו – צריך לשלם לזה שהלך כל יציאותיו.

ועיין במפרשי השולחן ערוך במה שכתבו בטעמה של הלכה זו. והוא הדין איפכא: אם נדחית טענת התובע – כיוון שהגיש תביעתו כדין, שהיה סבור שהוא צודק, לא יוכל הנתבע לחייבו בהוצאות. מסיבה זו אין חובת הפקדת ערובה במגיש תביעה לבית הדין, שהרי מן הסתם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ברוב התביעות – אף אם תידחה התביעה לא יחייבו את התובע בהוצאות הנתבע. אומנם במקום שהתובע נוהג שלא כהוגן בית הדין יחייבוהו בהוצאות, אך מכיוון הדברים יהיו בדרך כלל במקרי קיצון לא נתקנה האפשרות לחובת הפקדה.

מקור האי דינא שמי שהזקיקהו לדון בעיר אחרת אינו צריך לשלם הוצאות התובע הוא מסנהדרין (לא, ב). והקשו על כך דינא מהא דאיתא בבבא קמא (ק"ב, ב) שסרבן לדין צריך לשלם עבור שטר שמתא, ועיין ברא"ש (סנהדרין שם – פרק ג סימן מ) ובמרדכי (שם רמז תשז), בים של שלמה (בבא קמא פרק י סימן יד), בשו"ת הריב"ש (סימן תעה) ובשו"ת הרשב"א (סימן תקמ). ואין כאן מקום להאריך. ועיין בביאור הגר"א (חושן משפט סימן יד ס"ק כט–ל) שכתב שהטעם שפטור מלשלם הוצאות היכא שהנתבע עמד לדין ונהג כשורה משום דהוי גרמא, אך במסרב לדון או בלך ואני אבוא אחריו הוי גרמי ולכן חייב לשלם, ובתשובת הרשב"א (הנ"ל) משמע דהווי קנס מדין הפקר בית דין, ועיין בזה אריכות במפרשי השולחן ערוך (חושן משפט שם).

ועיין בתומים (שם ס"ק ד ובאורים ס"ק כג) ובנתיבות המשפט (שם ס"ק ד ובאורים וס"ק טז בחידושים) ובישועות ישראל (שם עין משפט ס"ק ה) שכתבו דכל היכא שהתובע הלך בתמימות והנתבע סירב הוא פטור מתשלום הוצאות, אך היכא שנהג שלא בתמימות או שתבע תביעה בערמה והתברר שאין שחר לתביעה יש לחייבו בהוצאות. ועיין שם מה שנחלקו היכא שתבע בתמימות והנתבע סירב לדון – אם חייב לשלם הוצאותיו אפילו כשהנתבע זכה בדין, שהרי על כל פנים היה צריך לירד עמו לדין. ובפד"ר (כרך ג עמ' 18–38) האריכו בביאור השיטות, ויש להאריך ולפלפל בדברים, ואין הזמן נותן. ועיין עוד בפד"ר (כרך ו עמ' 81–84, כרך ז עמ' 351 וכרך יב עמ' 81–83, ועיין עוד שם בעמ' 91–94).

והנה בפסקי הדין האריכו בטעמא דהאי דינא, וכאמור אין הזמן נותן להאריך, אך על כל פנים היוצא מתוך דברי הראשונים והאחרונים דהיכא שאדם מתנהל כדרך שנהגו בני אדם, מגיש תביעה ומברר תביעתו, ועושה דברים אלו בתום לב, אף שיצא חייב בדין אין הוא חייב לשלם הוצאות, וכמו שכתב הרא"ש (הנ"ל) וטעמא דמילתא [נדבריי ים של שלמה הנ"ל] שהאדם שמוציא ההוצאות מוציא ההוצאות לטובתו, כדי לזכות בדין. ואין בעובדה שחברו רוצה להוכיח טענותיו ומתנהג ביושר כדי לחייבו בהוצאות הצד השני. אמנם במקום שנוהג בחוסר יושר, שמגיש תביעה שקרית ובעורמה, או שמסרב לבוא לדון, או שמסרב לקיים את פסק דין ובעקבות כך גרם הוצאות לחברו – בזה חייב לשלם הוצאותיו. וכמו כן היכא שקבעו מקום ומועד לדון ואחד מהצדדים לא הופיע – חובה עליו לשלם הוצאות חברו.

לעומת זאת בהגשת ערעור נקבע בתקנות הדיון שבית הדין יכול לדרוש הפקדת ערובה, ודרכו של בית הדין לערעורים לחייב בהוצאות. ובטעם הדבר כתב דודי זקני מורי ורבי הגר"א שפירא בפד"ר (כרך יב עמ' 192):

[...] שהנה הראשונים התלבטו אם יש לחייב הוצאות לצד הזוכה בדין, וכל הראשונים כתבו הוכחה מהסוגיא בסנהדרין שאמרו שיכול הלווה לתבוע לדין במקום רחוק – וכי יוציא המלווה מנה על מנה? וכתבו התוספות ושאר הראשונים שמכאן מוכח שאין לחייב בהוצאות את הצד המפסיד, שאם לא כן הרי לא יוציא מנה על מנה' כי בית הדין יחייבו את המפסיד לשלם לו הוצאותיו. ומוכח שבלי הוכחה זו, היה מקום לחייב בהוצאות.

וצריך ביאור מה הסברה לחייב בהוצאות, הלא אין זה מזיק בידיים, אלא רק גורם להפסיד כסף ההוצאות? וצריך לומר שסברי שמכל מקום הוא בכלל "גרמי" לפחות שמחייבין את הגורם, אם מדאורייתא אם מדרבנן.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה בסברה למה באמת אינו חייב מחמת "דין גרמי", יש לומר שעצם הדרישה שבית הדין ידון בסכסוך, הוא זכות של כל אדם, והיא מצוה מהתורה לדון בין אדם לחברו בסכסוכים, ומכיון שהיא מצוה מהתורה, אין לבוא בטענות על מי שתובע מה שצוותה תורה לדון בין אדם לחבירו.

ועל כן יש לומר שכל זה רק בתביעה ראשונית לפני בית הדין המקומי שמצוה לשמוע בין אחיכם ולשפוט ביניהם, אבל אם בית הדין דן והוציא משפט, והמערער מערער משום שדעתו כי בית הדין טעה בדין, אם כי זה אפשרי מכח תקנות הדיון, אבל אין לומר כל כך שיש מצוה בזה להגיש תביעה לבית הדין הגדול, שבית הדין טעה. ואם באמת התברר שבית הדין לא טעה, ופסק כדת וכדין – כהאי גוונא יש לומר שאין להוכיח שפטור מלשלם ההוצאות שגרם, כפי שהתוספות מוכיחין מהסוגיא בסנהדרין, ואין כאן המקום להאריך בזה.

מבואר בדבריו דטעמא דמילתא שאין חייב לשלם הוצאות משפט, אף שמצד הדין היה חייב לשלם מדין גרמי, הוא מפני שזכותו של אדם לדון לברר את טענותיו המשפטיות ולהביאן לפני הדיינים. ולפיכך היות שניצל זכות המוקנית לו על פי דין תורה שיבררו דבריו, אין לבוא אליו בטענות ולחייבו בהוצאות. ולפי זה כתב שבמה דברים אמורים? במי שבא לדון בפני ערכאה ראשונה שבזה הוא מקיים מצווה מהתורה לברר טענותיו וזכויותיו. אך במקום שמגיש ערעור – אף שזו זכותו המשפטית מכוח תקנות הדיון אין לומר שיש מצווה להגיש תביעה לבית הדין הגדול בטענה שבית הדין טעה.

ולפי זה נראה שהוא הדין בבקשה לסתירת דין אחרי שבית הדין נתן את פסק דינו על פי המסמכים והעובדות שהוצגו בפניו, אלא שנתנה לו התורה זכות לסתור את הדין. ולפיכך אף שהייתה למבקשת רשות להגיש בקשה לסתירת דין, אין עליה מצווה להגיש תביעה זו. ומשכך חובת בית הדין לבדוק אם הבקשה לסתירת דין היא בקשה מוצקה שיש לה רגליים: אם כך אין בעובדה שאדם מנצל הזכות שהקנתה לו התורה, שנקבעה במשנה ושפסקו כל הפוסקים, כדי לחייבו בהוצאות. אומנם בהרבה מקרים התביעה לעיון מחדש ולסתירת דין בנויה על כרעי תרנגולת ואין בה ממש, ובמקרים כאלו אין בעובדה שבעל דין מנצל את הזכות שהוקנתה לו, לאחר שבית הדין ביאר דעתו דעת תורה, כדי לפוטרו מתשלום הוצאות. ואם התביעה בנויה על טענות שקרוב לוודאי שאין בהן ממש ושהוגשו כדי להימנע או לדחות את קיום מה שנפסק, אפשר – ואולי גם חובת בית הדין – לחייבו בהוצאות.

משכך במקרים כאלו זכותו וחובתו של בית הדין לדרוש הפקדת ערובה, כדי שערובה זו תשמש לכיסוי הוצאותיו של מי שנגרר שלא כדין לסיבוב נוסף של דיונים.

עם זאת במקרה שכזה הערובה שתוטל אמורה להיות מוטלת באופן מידתי, לכסות את הוצאותיו של הצד שהוציא הוצאות, והוא הדין לחיוב הוצאות בגין בזבוז זמנו השיפוטי של בית הדין הגורם נזק לציבור.

משכך צדק בית הדין האזורי שהתנה את שמיעת התביעה לסתירת דין בהפקדת ערובה. ובוודאי במקרה שלפנינו, שעל פי החומר שבתיק נראה שהוגשה בחוסר תום לב ובידיים לא נקיות – חובה הייתה עליו להתנות את שמיעת התביעה בהפקדת ערובה.

עם זאת לגבי גובה דמי הערובה יש לדון שקביעת סכום זה הייתה הרבה מעבר לסכום ההוצאות שהוטל על הצד השני. אך עדיין יש לומר שאולי כוונת בית הדין בזה הייתה למיגדר מילתא, שאם יוכל אדם להגיש תביעות שמלכתחילה נראה שאין להן סיכוי, כגון הנידון שלפנינו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הסותר את פרוטוקול בית הדין – יהיה דבר זה תקלה לרבים. לפיכך היה מקום לאף הטיל ערובה בגובה שנקבעה במקרה שלפנינו.

והנה לעצם הטענה שנטענה לפנינו לסתור את האמור בפרוטוקול, חובתנו להבהיר את מעמדו המשפטי של פרוטוקול ואת חשיבות הדיוק בו – חובה המוטלת על ספרא דדיינא אך גם על הדיינים. שהרי ודאי שבית הדין נותן את פסקי דינו על סמך הפרוטוקולים המצויים לפניו, ואם לא יוכל לסמוך על הפרוטוקולים לא יוכל בית הדין לתת את פסקי דינו, שהרי אין באפשרותנו לזכור את הנאמר בכל תיק ותיק, ולפעמים בכמה דיונים ארוכים הנערכים בהפרשי זמן גדולים, ומוכרחים אנו לסמוך על הפרוטוקול. ועל כורחך שנאמן עלינו הכותב אותו, שדייק בדבריו.

והנה עצם הדין שצריך להיות פרוטוקול בפני בית הדין – יסודו לכאורה ממה ששנינו בסנהדרין (לו, ב): "ושני סופרי הדיינים עומדים לפניהם אחד מימין ואחד משמאל וכותבין" וכו' (ועיין שם לד, א ולה, א).

ועיין שם ברש"י: "שניהם כותבין דברי המזכין ושניהם כותבין דברי המחייבים, שאם יטעה האחד יוכיח כתבו על של חבירו." ומשמע מדבריו דשניים כותבים לגיבוי וכדי שלא יישמט דבר. ועיין ברמב"ם (הלכות סנהדרין פרק א הלכה ט) דפליג על רש"י וסבירא ליה שאחד כותב דברי המחייבים ואחר דברי המזכין. ועיין באור שמח (הלכות סנהדרין שם) ובצפנת פענח (הלכות איסורי ביאה פרק ד הלכה יד), במה שכתבו בביאור מחלוקתם.

ועיין עוד בלשון הרמב"ם (הלכות סנהדרין פרק יב הלכה ג): "ואם טעו בדבר ולא ידעו מי הם שחייבו או זיכו [...] הרי סופרי הדיינים מזכירין אותן, שהרי הן כותבין טעם של כל אחד ואחד." ומבואר שתפקיד סופרי הדיינים לכתוב את הקורה בדיונים, ולהזכיר לדיינים אם שכחו על פי הכתוב בפרוטוקול. ועל כורחך שיש להם נאמנות ושאפשר לסמוך על הפרוטוקול.

ויש להוסיף עוד שנאמנות סופר הדיינים היא לא רק במה שכתב בכתב ידו, דמהימן דלא שינה, והרי ודאי שאין לו שום נגיעה וסיבה שישנה, אלא שיכול הדיין לסמוך על קריאת סופר הדיינים ואמירתו, ואינו צריך לבדוק אם כך נכתב בפרוטוקול או בשטר. דין זה מבואר בגיטין (יט, ב):

רבי אלעזר מרא דארץ ישראל – קרו קמיה וחתים, ורב נחמן – קרו קמיה סופרי דדייני וחתים. ודוקא רב נחמן וספרי דייני, דאית להו אימתא. אבל רב נחמן וספרי אחרני, ספרי דדייני ואיניש אחרינא – לא.

ומשמע שיש נאמנות מיוחדת של סופר הדיינים כלפי הדיינים דיכולים לסמוך על כתיבתו ואמירתו. ודין זה נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן מה סעיף ב):

ראש בית דין שהיה יודע ענין השטר וקרא לפניו הסופר שלו הואיל והוא מאמין אותו ואימתו עליו הרי זה חותם השטר אף על פי שלא קראו הוא בעצמו.

ועיין שם במה שכתבו מפרשי השולחן ערוך. ועיין עוד באבן העזר (סימן סו) שלמדו מהך דינא לנאמנות לחתום על הכתובה ששמעו שקראו אותה בקול רם, אף על פי שלא קראו בעצמם, עיין שם. ומעתה אין ספק שעל פי דין יש נאמנות לסופר הדיינים על מה שכתב והדיינים יכולים לסמוך עליו ולתת פסיקתם על פי כתיבתו.

לאור האמור אין ספק שבעל דין אינו יכול לטעון כנגד האמור בפרוטוקול. ואף שיכול אדם להגיש בקשה לתיקון פרוטוקול, עניין זה נתון בסופו של דבר לשיקול דעת הדיינים, אם לסמוך

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על סופר הדיינים או לתקנו, שברור שלפעמים בעת הכתיבה נופלת טעות. והנה מנהגי מאז ומעולם שלא לאשר את חתימת הפרוטוקול עד שאעבור עליו סמוך לדיון, כדי שיוכל לשמש לי מקור אמין בבואי לכתוב את פסק הדין, אך אף בלאו הכי הפרוטוקול הוא מסמך מחייב. לפיכך יש לדחות התביעה אף לגופה ולקבוע שמה שנאמר בפרוטוקול אמין, והמערערת אכן הייתה בפני בית הדין ואכן ויתרה על זכויותיה בעיזבון.

הרב שלמה שפירא

מצטרף למסקנות.

הרב אליעזר איגרא

פסק דין ומתן הוראות

- א. לאור האמור לעיל, הערעור נדחה.
  - ב. בנסיבות העניין ולפנים משורת הדין, לאור מצבה הכלכלי של המערערת, אין צו להוצאות. המזכירות תחזיר למערערת את הסכום של 10,000 ש"ח שהפקידה.
  - ג. פסק הדין מותר לפרסום לאחר השמטת פרטים מזהים.
- ניתן ביום י"א בתמוז התש"ף (3.7.2020).

הרב צבי בן יעקב

הרב שלמה שפירא

הרב אליעזר איגרא

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה